

Josep Massot i Muntaner

Resum

L'estudi sistemàtic i seriós de la història de la literatura catalana va començar al segle XIX, gràcies als esforços de Manuel Milà i Fontanals, professor de la Universitat de Barcelona, fundador d'una escola que, a través d'Antoni Rubió i Lluch, de Jordi Rubió i Balaguer, de Martí de Riquer i de Joaquim Molas, arriba fins avui. A partir del Primer Congrés Universitari Català es va crear una càtedra de literatura catalana i s'iniciaren els Estudis Universitaris Catalans, que havien de dur a terme una fecunda labor. El 1907 fou creada la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que dedicà una part important dels seus esforços a l'estudi de la literatura catalana medieval, especialment les cròniques i els Cançoners. La guerra civil i les seves conseqüències van representar l'anorreament de tot un moviment que havia anat creixent i donant fruits assaonats. La represa va ser molt lenta i tingué els seus nuclis a l'Institut d'Estudis Catalans clandestí i als Estudis Universitaris Catalans que en depenien, a la Universitat i a l'Editorial Barcino, el director de la qual, Josep M. de Casacuberta, exercí una gran influència en els erudits catalans i estrangers, a més de dur a terme importants treballs sobre el romanticisme i sobre Jacint Verdaguer. El 1965 Antoni Comas ocupà una càtedra de literatura catalana a la Universitat de Barcelona i el 1971 Joaquim Molas la tingué a la Universitat Autònoma de Barcelona, cosa que dugué a una renovació total del panorama, afavorida igualment per la creació provisional el 1970 i definitiva el 1973 de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes.

Abstract

The systematic and serious study of Catalan literature began in the XIXth century, thanks to the efforts of Manuel Milà i Fontanals, Professor at the University of Barcelona and founder of a school which, through Antoni Rubió i Lluch, Jordi Rubió i Balaguer, Martí de Riquer

and Joaquim Molas, reaches down to the present day. After the First Catalan University Congress a Chair of Catalan Literature was set up and Catalan University studies, whose work was to be fertile, began. In 1907 the Historical-Archaeological Section of the Institut d'Estudis Catalans (Institute of Catalan Studies) was founded. This devoted much of its attention to studying mediaeval Catalan literature, especially the Chronicles and Song-books. The Civil War and its consequences supposed the annihilation of an entire movement that had been steadily growing and was already producing fruit. Recovery was very slow. It was based at the clandestine Institut d'Estudis Catalans and the Catalan University Studies that depended on it, at the University and at Barcino Publishers, whose director Josep M. de Casacuberta exerted considerable influence on Catalan and foreign scholars, as well as himself conducting important research into Romanticism and Jacint Verdaguer. In 1965 Antoni Comas occupied a Chair of Catalan Literature at the University of Barcelona and in 1971 Joaquim Molas did the same at the Autonomous University of Barcelona. These events led to a completely new situation, which was favoured also by the provisional foundation in 1970, made definitive in 1973, of the International Association of Catalan Language and Literature.

Els estudis sobre la història de la literatura catalana van començar, fet i fet, al segle XIX, tot i que ja n'hi havia precedents anteriors.¹ És prou conegut —i no cal insistir-hi més— el paper fonamental que hi té Manuel Milà i Fontanals, autèntic fundador d'una escola que, a través d'Antoni Rubió i Lluch, de Jordi Rubió i Balaguer, de Martí de Riquer i de Joaquim Molas, arribarà fins avui.²

1. Vegeu les meves síntesis «La història de la literatura catalana als Països Catalans» i «La catalanística als segles XIX i XX», dins el volum *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*, Barcelona, 1996, p. 273-288. Afegiu a la bibliografia que hi és esmentada: Lola BADIA, «La legitimació del discurs literari en vulgar segons Ferran Valentí», dins Lola BADIA i Albert SOLER (eds.), *Intel·lectuals i escriptors a la Baixa Edat Mitjana*, Barcelona, 1994, p. 161-184; *Partinuples. Précis sur la romance catalane. Histoire du vaillant chevalier Tiran le Blanc (facsimils d'unes desconegudes impressions franceses de 1779 i 1783)*. Edició i pròleg a cura de Pep Vila, Girona, 1997, i Enric PRAT - Pep VILA, «Jaubert de Paça i les seves *Recherches historiques sur la langue catalane (1831)*», dins *Actes del Col·loqui sobre el Romanticisme. Vilanova i la Geltrú, 2, 3 i 4 de febrer de 1995*, Vilanova, 1997, 337-364, aquests dos darrers treballs referents a síntesis sobre la literatura catalana oblidades en general fins ara (sobre Jaubert de Paça, vegeu també François JAUBERT DE PASSA, *Souvenirs du voyage de 1819 en Espagne*. Présentation, notes, commentaires, choix d'annexes et d'illustrations par Jacques SAQUER, Perpinyà, 1998).

2. Sobre Milà i els seus deixebles cal tenir en compte les obres exhaustives de Manuel JORBA, *Manuel Milà i Fontanals en la seva època. Trajectòria ideològica i professional*, Barcelona, 1984 [1985]; *L'obra crítica i erudita de Manuel Milà i Fontanals*, Barcelona, 1989, i *Manuel Milà i Fontanals, crític literari*, Barcelona, 1991. Per a la seva influència, vegeu —entre altres treballs— Joaquim MOLAS, «Sobre la periodització en les històries generals de la literatura catalana», dins *Symposium in honorem prof. M. de Riquer*, Barcelona, 1986, 257-276, i «Els estudis de literatura: L'escola històrica», dins el volum col·lectiu *L'aportació de la Universitat Catalana a la Ciència i a la Cultura*, Barcelona, 1981, p. 155-159.

Prou conegudes són també les activitats del mallorquí Marià Aguiló i Fuster, bibliòfil, folklorista, lingüista, editor de textos i poeta.³

La data fonamental per a la nostra història literària, que marca un tombant decisiu, és la de 1903: convocatòria del Primer Congrés Universitari Català, que tingué com a conseqüència la creació immediata, dins els anomenats Estudis Universitaris Catalans,⁴ d'una Càtedra de Literatura Catalana, inaugurada el curs 1904-1905, de la qual quedà encarregat el doctor Rubió i Lluch, catedràtic de la Universitat de Barcelona, que algun cop havia ensenyat literatura catalana i provençal a la seva Universitat a partir de 1897⁵ i que el 1901 ja havia publicat un reeixit Sumari de literatura catalana, dins el seu Programa de literatura espanyola. «Per primera vegada, amb la càtedra de Literatura catalana —escriu Lluís Nicolau d'Olwer, deixeble directe de Rubió— hi ha hagut a Catalunya un seminari, on els deixebles, esperonats pel mestre, treballen damunt les fonts originals, s'encaren amb la bibliografia, consulten les revistes i són tinguts al corrent de les últimes recerques. Iniciats ràpidament a les qüestions generals [...] el Mestre ens posava al treball damunt un tema concret: un autor, una obra, un gènere literari».⁶

Rubió i Lluch es procurà des del primer moment l'ajuda de Jaume Massó i Torrents, excursionista i bibliòfil, recercador minuciós dels manuscrits literaris catalans,⁷ i ben aviat va poder comptar amb un grup fidel i ben preparat de joves deixebles, que l'ajudaren en les tasques docents i en treballs en equip. Recordem només els noms del seu fill Jordi Rubió i Balaguer, que

3. Vegeu el meu treball «Marià Aguiló, entre la poesia i l'erudició», dins *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*, Barcelona, 2001, p. 9-36.

4. Per als Estudis Universitaris Catalans i la seva influència, vegeu Francesc VILANOVA VILA-ABADAL, «El lugar historiográfico de Ramon d'Abadal i de Vinyals en el siglo XX catalán», dins Ramon d'ABADAL I DE VINYALS, *L'abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època*, Madrid, Urgoiti Editores, 2003, p. XVI-XIX (amb bibliografia).

5. Cf. Jordi MALÉ i PEGUEROLES, «La literatura catalana a la Universitat. Esbós d'una història (I)», *Revista de Catalunya*, 186, 2003, p. 47-51. Per a aquest i altres intents anteriors d'introduir la literatura catalana a la Universitat de Barcelona, vegeu Id., «Antoni Rubió i Lluch, cap a una història i una literatura nacionals (III). Primeres activitats literàries», *ibid.*, 173, 2002, p. 115-121.

6. L. NICOLAU D'OLWER, *Caliu. Record de mestres i amics*, Mèxic, 1958, p. 51. Cf. MALÉ, «La literatura... (I)», p. 51-54, i la bibliografia sobre Rubió que dona a les p. 62-63, de la qual cal remarcar sobretot l'estudi d'Albert BALCELLS, «Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans», pròleg a l'edició facsimil d'Antoni RUBIÓ I LLUCH, *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, I, Barcelona, 2000, p. 5-42.

7. Cf. Jordi RUBIÓ I BALAGUER, «Jaume Massó i Torrents», dins el volum *Mestres, companys i amics*, Barcelona, 1991, p. 15-20; Enric PUJOL I CASADOMONT, «Massó i Torrents, Jaume», dins *Diccionari d'historiografia catalana*, Barcelona, 2003, p. 791-793. Remeto en general, per a la majoria d'erudits que seran anomenats, als articles corresponents d'aquest diccionari i d'altres de similars, com la *Gran Enciclopèdia Catalana* —de la qual hi ha diverses edicions—, la *Gran Enciclopedia de la Región Valenciana*, la *Gran Enciclopèdia de Mallorca*, el *Diccionari de la literatura catalana*, dirigit per Joaquim Molas i pel qui signa aquestes ratlles, Barcelona 1979, o el *Nou diccionari 62 de la literatura catalana*, dirigit per Enric Bou, Barcelona, 2000, sovint amb bibliografia. Vegeu també la síntesi de Jaume MEDINA, «La crítica literària i la història de la literatura», dins Joaquim MOLAS (dir.), *Història de la literatura catalana. Part moderna*, X, Barcelona, 1987, p. 191-211

aviat es va convertir en mestre de les noves generacions i que tingué una llarga vida, aprofitada fins al final (morí el 1982),⁸ de l'incansable Ramon d'Alòs-Moner, mort el 1939,⁹ i de Lluís Nicolau d'Olwer, intel·ligent erudit i polític, que ens va deixar a Mèxic el 1961.¹⁰ Esmentem encara Josep M. de Casacuberta, que des de l'Editorial Barcino tingué un paper de primer ordre en el desvetllament de noves vocacions.¹¹

El 1907 marca una altra fita en la història del nostre moviment cultural. Un any després de la celebració del Congrés de la Llengua Catalana, impulsat per mossèn Antoni M. Alcover, Enric Prat de la Riba, president de la Diputació de Barcelona, va crear l'Institut d'Estudis Catalans, associat estretament amb els Estudis Universitaris Catalans.¹² Des de bon començament en formaren part Antoni Rubió i Lluch, president, i Jaume Massó i Torrents. Ramon d'Alòs, que més tard havia d'ésser-ne secretari general, entrà a formar part de la seva Secció Històrico-Arqueològica, que incloïa des de sempre la història literària, el 1920, i Lluís Nicolau d'Olwer formà part de la Secció Filològica —fundada en un segon moment, el 1911—, a partir de 1918. Des d'un principi, l'Institut es va proposar, en paraules de Rubió i Lluch, «rigor metòdic, estudi directe sobre les fonts, actuació contínua sobre lo desconegut o inèdit, formació de deixebles pel sistema de seminari i treball comú amb el nostre, especialització constant».¹³ Quant als resultats aconseguits, n'hi ha prou de veure els monumentals *Anuaris* de l'Institut i el volum publicat el 1935 amb motiu dels «seus primers XXV anys».

En moments difícils, durant la Dictadura de Primo de Rivera, l'Institut fou ajudat per Rafael Patxot i Jubert, marmessor de Concepció Rabell,¹⁴ el qual finançà encara altres activitats d'un

8. Cf. Rosalia GUILLEUMAS i BROSÀ -Amadeu-J. SOBERANAS i LLEÓ, *Bibliografia i cronologia de Jordi Rubió i Balaguer (1887-1982)*, Barcelona, 1985, i Núria MAÑÉ, *Índex de les Obres de Jordi Rubió i Balaguer*, Barcelona, 2004.

9. Cf. Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica*, Barcelona, 2003 (amb tota la bibliografia d'Alòs).

10. Cf. Carles MIRALLES i SOLÀ i Manuel MUNDÓ i MARCET, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica*, Barcelona, 2000; Rosa SOLER i MÒDENA - Eulàlia MIRET i RASPALL, *Bibliografia de Lluís Nicolau d'Olwer*, Barcelona, 1995; Id., *Inventari de l'Arxiu Lluís Nicolau d'Olwer*, Barcelona, 1995; *Correspondència entre Lluís Nicolau d'Olwer i Jaume Bofill i Mates*, a cura de Montserrat Vilà i Bayerrri i Joan Molar i Navarra, Barcelona, 1999; Lluís NICOLAU D'OLWER, *Cartes a Hermínia Grau i Aymà*, a cura d'Eulàlia Duran i de Montserrat Albet, Barcelona, 1995; Lluís NICOLAU D'OLWER - Ferran CUITO i CANALS, *Epistolari de l'exili francès*, a cura d'Eulàlia Duran i de Mireia Campabadal, Barcelona, 2003.

11. Cf. el meu treball «Josep M. de Casacuberta Premi d'Honor 1981», dins *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*, p. 221-231.

12. Vegeu Albert BALCELLS - Enric PUJOL, *Història de l'Institut d'Estudis Catalans (1907-1942)*, Barcelona, 2003, i INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS, *Catàleg de publicacions 1907-1996*, a cura de Joaquim Rafel i Fontanals, redactat per Eulàlia Miret, amb la col·laboració d'Imma Garsaball, Barcelona, 1997.

13. Per a Rubió i l'Institut, vegeu el seu discurs *L'Institut d'Estudis Catalans*, llegit el 1914 i publicat sencer a Barcelona amb data de 1938.

14. Cf. Josep M. ROIG ROSICH, *La Dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, 1992 i, més en general, Joaquim MALUQUER i SOSTRES, *Rafael Patxot i Jubert, mecenes i científic*, Barcelona, 1994.

gran interès, com el Repertori dels manuscrits catalans format per Pere Bohigas i l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, que es proposava de recollir «cançons i músiques populars» a totes les contrades dels Països Catalans, amb la intenció de publicar un extens Cançoner i d'estimular els estudis sobre la nostra cançó popular. Dissortadament, l'empresa de Pere Bohigas no pogué ésser enllestida i els materials de l'Obra del Cançoner romangueren tancats a partir de l'esclat de la guerra civil i es temé per la seva conservació fins que el 1991 tant els que havien estat traslladats a Suïssa —on Patxot s'havia exiliat— com els que es trobaven amagats a Barcelona foren cedits al monestir de Montserrat i oberts als estudiosos que els puguin aprofitar.¹⁵

No podem passar revista, ni que sigui sumàriament, a les recerques dels erudits catalans d'abans de la guerra. Citem-ne almenys els noms més importants. Hem parlat ja de Rubió i Lluch, de Rubió i Balaguer, de Ramon d'Alòs i de Lluís Nicolau, tots ells caracteritzats per una visió àmplia i segura, que els dugué a estudis d'història de la cultura i de la literatura catalana medieval. Els deixebles més joves de Rubió i Balaguer, com ara Pere Bohigas,¹⁶ Ramon Aramon i Serra¹⁷ i Martí de Riquer,¹⁸ que esdevindran mestres sobretot després del trentennis, assenyalaren ja la tendència a una especialització progressiva, que continuà després de la guerra.

Hem d'esmentar també els lingüistes agrupats entorn de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura, fundada amb una posició revisionista enfront de l'Institut, bé que alguns dels seus membres —Antoni Griera,¹⁹ Manuel de Montoliu i Aramon— hi col·laboraven o hi havien col·laborat. Montoliu és més important com a crític literari que no pas com a historiador de la literatura.²⁰ Quant als altres, el qui féu un treball més positiu fou Francesc de B. Moll, bon editor de textos, a l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura* i al *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*.²¹

15. Vegeu el meu article «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, font de recerques», *Llengua & Literatura*, 14, 2003, p. 549-561, amb la bibliografia anterior.

16. Cf. Joana ESCOBEDO, «Retrat d'un col·lega comú: Pere Bohigas i Balaguer», *Llengua & Literatura*, 12, 2001, p. 517-520, i Antoni M. BADIA I MARGARIT, «Pere Bohigas i Balaguer (1901-2003)», *Estudis Romànics*, 26, 2004, p. 511-516.

17. Vegeu els meus treballs «El mestratge de R. Aramon i Serra», dins *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*, p. 233-236 i «R. Aramon i Serra», l'home de l'Institut», dins *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*, Barcelona, 2001, p. 205-245.

18. Cf. Joan Francesc FONDEVILA, *Martí de Riquer. La gran obra d'un humanista expert en literatura provençal, catalana medieval i cervantina*, Barcelona, 2003.

19. Sobre Griera, vegeu el meu llibre *Església i societat a la Catalunya contemporània*, Barcelona, 2003, p. 461-465, amb bibliografia.

20. Vegeu la bibliografia sobre Montoliu al meu llibre *Escriptors i erudits contemporanis. Segona sèrie*, p. 155-171.

21. Sobre l'Oficina Romànica, vegeu Joan-Albert VILLAVEDE I VIDAL, «L'obra esparsa de Josep Calveras. Les "Consultes de llenguatge"», *Llengua & Literatura*, 11, 2000, p. 397-437, i la tesi doctoral de Narcís IGLÉSIAS FRANCH, *L'obra lingüística de Josep Calveras Santacana*, Universitat de Girona, 2002. Moll parla de la intervenció que hi va tenir a les seves memòries, publicades en un volum a *Escrits autobiogràfics*, a cura de Pilar Perea, Mallorca, 2003.

Al costat d'aquests grups, amb formació universitària de to europeu —és a dir, imbuïts dels mètodes de la filologia romànica i de la crítica literària alemanya i francesa—, trobem una sèrie de bibliòfils i d'historiadors independents, en certa manera continuadors de Marià Aguiló, molts d'ells poc favorables a l'Institut i agrupats entorn de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona²² i de l'Acadèmia de la Llengua Catalana. Els dos més seriosos foren Ramon Miquel i Planas²³ i Alfons Par,²⁴ que treballava també a l'Oficina Romànica. Esmentem encara els infatigables Ernest Moliné i Brasés²⁵ i Joaquim Miret i Sans,²⁶ aquest darrer vinculat tant a l'Acadèmia de Bones Lletres com a l'Institut.

Caldria tenir en compte, entre aquests erudits independents, un grup ben nodrit de clergues, sovint sense formació universitària, que realitzen una tasca ben eficaç. Pensem només en l'equip de la revista *Estudis Franciscans*, del qual era l'ànima el pare Martí de Barcelona,²⁷ i en l'equip d'*Analecta Montserratensia*, animat pel futur cardenal Anselm M. Albareda.²⁸ Entre les promocions més joves, cal destacar el pare Miquel Batllori, jesuïta, en aquest cas amb una doble carrera universitària, que es va fer remarcar sobretot a partir dels anys 1940 del segle passat i que ha treballat incessantment fins a la seva mort el 2003.²⁹

Pensem encara en els erudits dels altres països de parla catalana: els rossellonesos Amadeu Pagès,³⁰ Pere Vidal, Joan Sebastià Pons³¹ i Joan Amade, formats amb mètode rigorós, que han

22. Per a l'Acadèmia de Bones Lletres, vegeu el volum *Historia y labor de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona desde su fundación en el siglo XVIII*, Barcelona, 1955, amb un article sobre «La historia literaria en la Real Academia de Buenas Letras», redactat per Lluís Faraudo de Saint-Germain —que també fou membre de l'Institut d'Estudis Catalans—, i un altre sobre «La filología románica en la Real Academia de Buenas Letras», redactat per Antoni Griera.

23. Cf. *Homenaje a la memoria del Ilustrísimo Señor Don Ramon Miquel y Planas*, Barcelona, 1951-52; Josep RODERGAS CALMELL, *Semblança y bibliografía de R. Miquel y Planas*, Barcelona, 1951; Josep PORTER, *Ramon Miquel i Planas i els llibres*, Barcelona, 1963.

24. Cf. M. Salomé RIBES AMORÓS, «Alfons Par, l'home i el seu context», *Llengua & Literatura*, 15, 2004, p. 167-210.

25. Cf. Ernest GUILLÉ I MOLINÉ, *Una personalitat de la història de Catalunya arrelada a l'Anoia*, extret de *Miscellanea Aqualatensia*, VIII, Igualada, 1997, p. 491-545; Carola DURAN TORT, *Ernest Moliné i Brasés, defensor dels Jocs Florals*, dins *Anuari Verdaguer 1997-2001*, Vic, 2002, p. 155-177.

26. Cf. la introducció de Philip D. RASICO a *Cafè i quilombo. Els diaris de viatge de Joaquim Miret i Sans (1900-1918)*, Barcelona, 2001.

27. Cf. Valentí SERRA DE MANRESA, *La Província de framenors caputxins de Catalunya: de la restauració provincial a l'esclat de la guerra civil (1900-1936)*, Barcelona, 2000, amb índex de noms.

28. Vegeu el meu llibre *Església i societat a la Catalunya contemporània*, amb índex de noms.

29. De l'extensa bibliografia que li és dedicada esmentaré només Agustí ALCOBERRO, *Miquel Batllori. L'obra fecunda i original d'un historiador de la cultura i de l'Església a Catalunya, Europa i Hispanoamèrica*, Barcelona, 2000, i Joan BADA, «Miquel Batllori: jesuïta català, historiador, mestre (1909-2003)», *Estudis Romànics*, 26, 2004, p. 507-511.

30. Vegeu Jordi RUBIÓ I BALAGUER, «Amadeu Pagès, *1865-1952», dins el volum *Mestres, companys i amics*, p. 291-297.

31. Cf. Pep VILA, «L'obra erudita de Josep-Sebastià Pons», *Serra d'Or*, juliol-agost 1986, p. 20-22.

realitzat aportacions de primer ordre;³² els valencians Josep Sanchis Sivera,³³ Josep Ribelles³⁴ i Francesc Almela i Vives,³⁵ i els mallorquins Estanislau de K. Aguiló³⁶ i Gabriel Llabrés,³⁷ treballadors infatigables, però no sempre prou preparats. Potser els millors d'aquest darrer grup són Mateu Obrador³⁸ i Salvador Galmés,³⁹ que van dur a bon port l'edició d'un gran nombre de volums de les obres de Ramon Llull, seguint la tasca iniciada al segle XIX per Jeroni Roselló.

Una mostra clara de l'augment de nivell cultural de la nostra terra són les revistes que nasqueren al segle XX. És impossible de parlar de totes i menys encara de donar-ne les característiques més importants. Anomenem, si més no, els *Estudis Universitaris Catalans*, la primera revista científica catalana; el ja esmentat *Anuari* de l'Institut d'Estudis Catalans, i el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, una institució sorgida de l'Institut, sota la direcció de Jordi Rubió i Balaguer, que tingué una enorme transcendència per a la formació de nous estudiosos i simplement per posar el país a to amb els corrents europeus i americans més avançats. Pensem també en el *Boletín* publicat per l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, de valor molt desigual, i en els *Analecta Sacra Tarraconensia* de la Biblioteca Balmes, dedicats especialment a la història eclesiàstica, però que sempre han donat cabuda a treballs relacionats amb escriptors i a edicions d'obres breus. Hauríem de tenir en compte, encara, moltes altres revistes d'interès local o d'alta cultura —entre les quals voldria destacar la *Revista de Catalunya*, fundada per Antoni Rovira i Virgili—, sovint amb articles importants.

Dins aquesta visió panoràmica no podem oblidar de cap manera la contribució dels romanistes estrangers, que, com va fer observar Ramon Aramon, s'aplicà principalment en tres di-

32. Cf. Ramon SUGRANYES DE FRANCH, «Els estudis catalans als països de llengua francesa», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes*, V, Barcelona, 1982, 98-99.

33. Cf. Josep SANCHIS SIVERA, *Estudis d'història cultural*. Edició, introducció, bibliografia i notes a cura de Mateu Rodrigo Lizondo. Notícia biogràfica de Francesc Pérez i Moragón, València-Barcelona, 1999.

34. Vegeu Jordi RUBIÓ I BALAGUER, «Josep Ribelles i Comín, *1872-†1951», dins el volum *Mestres, companys i amics*, p. 261-263.

35. Vegeu Enric SOLER GODES, *Bio-bibliografia de Francisco Almela y Vives*, València, 1960; Josep BALLESTER, *Introducció a Francesc ALMELA I VIVES, Obra poètica*, València, 1987, p. 7-26, i Santi CORTÉS CARRERES, *València sota el règim franquista (1939-1951)*, València-Barcelona, 1995 (amb índex de noms).

36. Vegeu Antoni M. ALCOVER, «N'Estanislau Aguiló», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, 9, 1916-17, p. 225-227, i Agustín RUIZ CABRIADA, *Bio-bibliografia del Cuerpo facultativo de Archiveros, Bibliotecarios y Arqueólogos 1858-1958*, Madrid, 1958, p. 2-11.

37. Cf. Ignacio PEIRÓ MARTÍN, *El mundo erudito de Gabriel Llabrés y Quintana*, Palma de Mallorca, 1992, i BIBLIOTECA GABRIEL LLABRÉS, *L'arxiu de Gabriel Llabrés i Quintana*, Palma de Mallorca, 1993.

38. Cf. Antoni PONS, «Esboç biogràfic», *La Nostra Terra*, novembre 1928 i gener, març, maig i juny 1930; Francesc de B. MOLL, «Cartes de tema lul·lià d'En Mateu Obrador a mossèn Alcover», dins *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*, Barcelona, 1983, p. 93-109; Joan MARCH NOGUERA, «Mateu Obrador Bennàsser, un home emprenedor», *Randa*, 51, 2003, p. 91-102.

39. Cf. Pere ROSSELLÓ BOVER, *L'obra de Salvador Galmés i Sanxo (1867-1951)*, Barcelona, 1988.

reccions: les obres trobadoresques, la producció de Ramon Llull i les grans cròniques nacionals, a més de notables estudis bibliogràfics i edicions de poesia narrativa, de poesia lírica i de narracions en prosa.⁴⁰ Citem, per donar uns quants noms, Ramon Foulché-Delbosc, que admeté el 1902 a la seva *Revue Hispanique* un article de Massó i Torrents en català, el primer treball publicat en la nostra llengua a l'estranger (Milà i Fontanals havia publicat a la *Revue des Langues Romanes*, de Montpeller, i a *Romania*, de París, en castellà i en francès); Alfred Morel-Fatio, Bernhard Schädel, Arturo Farinelli, Mario Casella, William James Entwistle, Marcelino Menéndez Pelayo, Adolfo Bonilla Sanmartín, etc.⁴¹

L'aportació estrangera és realment important, tot i que no podem caure, com mossèn Alcover, en el fetitxisme de considerar immillorable tot el que vingués de fora. Jordi Rubió i Pere Bohigas, des dels *Estudis Universitaris Catalans* i des de la *Revista de Filología Española*, van recensionar amb severitat ben justa diversos treballs que no estaven a l'altura. Diguem encara que el 1912 Amadeu Pagès va presentar a la Sorbona la seva tesi doctoral sobre Ausiàs March, redactada en català, i que els estudis i les tesis sobre tema català durant molts decennis foren més freqüents a les universitats estrangeres que no pas a les espanyoles.

No podem entrar en el detall de la feina duta a terme durant el fecund període anterior a la guerra civil. Sí que podem dir que les síntesis generals hi són escasses i poc valuoses, si exceptuem els esquemes de Rubió i Lluch i els resums de Lluís Nicolau. Hi ha un interès especial per la bibliografia, a la qual es dediquen d'una manera especial el *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*, ja esmentat, la *Revista de Bibliografia Catalana* de Massó i Torrents i *Bibliofília* de Miquel i Planas. En el camp de la recerca codicològica ja hem assenyalat el Repertori de manuscrits de Bohigas, del qual només es van publicar alguns avançaments d'un valor considerable, i cal posar en relleu el *Repertori de l'antiga literatura catalana* de Massó i Torrents, del qual només es publicà un volum (a la seva mort, en deixà preparat un segon, en aquest moment il·localitzat, que havia de revisar i tirar endavant R. Aramon i Serra, per encàrrec de la Secció Històrico-Arqueològica i de la Secció Filològica de l'Institut).⁴² Els estudis i les edicions s'orientaren principalment cap a la literatura medieval, seguint les petjades de Milà i Fontanals i les orientacions dels dos Rubió, i d'una manera especial, però no única, tractaren de la poesia i de la novel·la. No podem oblidar la recerca sobre les cròniques catalanes, objecte d'un ambiciós projecte de l'Institut d'Estudis Catalans, que per moltes raons no va donar tot el fruit que se n'esperava, però que va desembocar en treballs i edicions valuosos i en alguns casos polèmics. L'època del Renaixement i del Barroc, que en aquell moment rebia el nom de «Decadència», fou molt poc estudiada, fins al punt que gairebé només la tracten alguns articles de Martí de Riquer, de Jor-

40. R. ARAMON I SERRA, «Les edicions de textos catalans medievals», dins *VII Congreso Internacional de Lingüística Románica*, vol. II, Barcelona, 1955, p. 240-241.

41. Per a una visió de conjunt de l'aportació estrangera a la llengua i a la literatura catalanes, vegeu el volum col·lectiu *El català a Europa i a Amèrica*, cinquè de la sèrie d'*Estudis de llengua i literatura catalanes*, Barcelona, 1982.

42. Cf. el meu treball, ja citat, «R. Aramon i Serra, l'home de l'Institut», p. 240.

di Rubió, de Guillem Díaz-Plaja, de Casacuberta, de Josep M. Miquel i Vergés i de Francesc Curret, i el romanticisme i la «Renaixença» no atragueren gaire l'atenció, llevat d'alguns treballs pioners de Manuel de Montoliu, que a vegades van provocar polèmiques d'alt nivell. Les col·leccions de textos més importants, limitades a l'edat mitjana, són, no cal dir-ho, la «Biblioteca Catalana» de Miquel i Planas i «Els Nostres Clàssics» de l'Editorial Barcino.⁴³

El 1936 la cultura catalana es trobava en un moment esplèndid. En són bona prova els tres gruixuts volums d'Homenatge a Antoni Rubió i Lluch, publicats aquell mateix any (en col·laboració entre els *Estudis Universitaris Catalans* i *Analecta Sacra Tarraconensia*) o la Miscel·lània Finke (publicada l'any anterior pels *Analecta Sacra Tarraconensia*). L'aixecament dels militars i la revolució a què donà lloc a Catalunya i al País Valencià tingueren conseqüències ben tristes: hi hagué assassinats d'erudits eclesiàstics o considerats de dreta (per exemple, el pare Ignasi Casanovas,⁴⁴ el pare Martí de Barcelona, el pare Andreu Ivars⁴⁵ o Alfons Par), les revistes i la major part d'activitats quedaren interrompudes i les exigències del temps foren poc favorables a la investigació literària. Malgrat tot, passat el moment inicial, les tasques pogueren continuar a ritme lent a Barcelona, i fins i tot en les publicacions de propaganda de la Generalitat es va encabir un estudi de Rafael Tasis sobre la literatura catalana moderna, amb un ràpid resum de l'antiga.⁴⁶

La guerra civil acabada el 939 tingué, en aquest aspecte com en tants d'altres, conseqüències desastroses. Començà una segona dictadura encara més extremada que la primera, dissimulada «sota l'enfarfec, xerraire i carrincló, de l'”Imperio Vertical y Azul”» de què parlava a l'exili Lluís Nicolau.⁴⁷ Dels nostres erudits, uns moriren, uns altres canviaren de camisa, uns altres s'exiliaren i uns altres emmudiren. Les revistes catalanes desaparegueren i l'ensenyament de la llengua i de la literatura catalanes, que ja havia aconseguit un lloc a la Universitat,⁴⁸ fou totalment bandejat per les noves autoritats, que tampoc no permeteren la publicació de diaris ni de llibres de cap mena en català.⁴⁹ Només pogueren continuar, amb canvi de nom, el butlle-

43. Per a la bibliografia de tot aquest període, cal tenir especialment en compte les informacions de les revistes *Estudis Universitaris Catalans* i *Revista de Filología Española*, de l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* i de l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*.

44. Per a aquest jesuïta, estudiós del segle XVIII, vegeu Miquel BATLLORI, *Del Vuit-cents al Nou-cents: Balmes, Ehrle, Costa i Llobera. Casanovas*, València, 2002.

45. Cf. Benjamín AGULLÓ PASCUAL, «Fray Andrés Ivars Cardona, O.F.M. (1855-1936)», *Archivo Iberoamericano*, 49, 1989, p. 53-77.

46. Rafael TAVIS I MARCA, *La literatura catalana moderna*, Barcelona, 1937.

47. NICOLAU D'OLWER, *Caliu*, p. 104.

48. Cf. Jordi MALÉ I PEGUEROLES, «La literatura catalana a la Universitat. Esbós d'una història (II)», *Revista de Catalunya*, 187, 2003, p. 81-96.

49. Sobre aquest període difícil, vegeu, en general, Josep BENET, *L'intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya*, Barcelona, 1995, i Joan SAMSÓ, *La cultura catalana entre la clandestinitat i la represa pública (1939-1951)*, 2 volums, Barcelona, 1994-1995.

tí de l'Acadèmia de Bones Lletres i, amb canvi de direcció —forçada per la mort del pare Casanovas—, els *Analecta Sacra Tarraconensia*, que durant molt de temps tampoc no pogueren incloure articles en català. La *Revista de Catalunya* va continuar publicant-se, amb penoses interrupcions, a l'estranger, sota el paraigua de la Fundació Ramon Llull, una institució patrocinada per la Generalitat i dirigida pràcticament per Antoni M. Sbert, conseller de Cultura i de Governació entre el 1936 i el 1939, que es proposà d'ajudar els erudits i els escriptors exiliats, però que no pogué anar gaire enllà a causa de l'esclat de la Segona Guerra Mundial i de l'ocupació d'una bona part de França pels nazis alemanys (Sbert hagué d'acabar instal·lant-se a Mèxic, on continuà les tasques de la Fundació Ramon Llull, però tampoc no aconseguí de consolidar-la, aquest cop a causa dels problemes econòmics).⁵⁰

Durant aquests primers anys difícils aparegueren, amb peu d'impremta endarrerit, diversos llibres erudits (com ara el primer volum del *Diccionari de la dansa*, de Joan Amades i de Francesc Pujol)⁵¹ i un volum, l'últim de la primera etapa, del *Butlletí de la Biblioteca de Catalunya*. Mentrestant a l'estranger van anar sortint obres en català (com ara la *Miscel·lània Verdaguer* o la *Miscel·lània Fabra*) o en francès (d'Amadeu Pagès sobretot), que resulta difícil d'inventariar a causa dels problemes ocasionats per la Segona Guerra Mundial i per l'aïllament de l'Estat espanyol durant aquella època. A Catalunya, les úniques activitats permeses foren les del Consejo Superior de Investigaciones Científicas, a través de la seva Escuela de Filología de Barcelona, que inicià una col·lecció de textos catalans, amb pròleg i notes en castellà, que no passà dels tres volums.⁵²

Els treballs seriosos, fruit de la reconstitució clandestina de l'Institut d'Estudis Catalans⁵³ i de la feina amagada que s'anà duent a terme, pràcticament no tornaren a sortir en públic fins al 1947: represa de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», amb un caire més erudit i menys divulgatiu que abans de la guerra,⁵⁴ i publicació del primer volum dels *Estudis Romànics*, dirigits des de l'Institut per R. Aramon i Serra, secretari general de la corporació després de la mort sobtada de Ramon d'Alòs-Moner.⁵⁵ Dins aquesta tasca gairebé ignorada, cal remarcar la constitució de la Societat Catalana d'Estudis Històrics —amb una secció dedicada a la història de la lite-

50. Cf. el meu llibre *Antoni M. Sbert, agitador, polític i promotor cultural*, Barcelona, 2000, complementat a *De la guerra i de l'exili. Mallorca, Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)*, Barcelona, 2000, i a *Aspectes de la guerra civil a les Illes Balears*, Barcelona, 2002.

51. Vegeu el meu treball «El "Diccionari de la dansa", 1936?», dins *Escriptors i erudits contemporanis. Tercera sèrie*, Barcelona, 2003, p. 294-296.

52. Cf. R. ARAMON I SERRA, «La philologie romane dans les Pays Catalans», extret del *Suplemento bibliográfico de la Revista Portuguesa de Filologia*, Coïmbra, 1950.

53. Cf. el meu treball, ja esmentat, «R. Aramon i Serra, l'home de l'Institut», amb la bibliografia corresponent.

54. Vegeu el meu article «Els nostres clàssics i nosaltres», *Serra d'Or*, maig 1971, p. 31-32.

55. La revista inicià una nova etapa, sota la direcció d'Antoni M. Badia i Margarit, el 2000. Vegeu Antoni M. BADIA I MARGARIT, «Romania», «Romanitas», «Romanistica», *Estudis Romànics*, 22, 2000, p. 7-22, i Jordi CARBONELL I DE BALLESTER, «Ramon Aramon i Serra i els *Estudis Romànics*», *ibid.*, p. 213-215.

ratura—, que des del 1946 celebrà sessions d'estudi i a partir del 1952 publicà un butlletí, i cal remarcar sobretot la continuació, humil però eficaç, dels Estudis Universitaris Catalans, sota el mestratge indiscutit del doctor Rubió. A les seves classes d'història literària s'hi formaren noves promocions d'erudits, entre els quals hem de citar almenys Josep Romeu, Jordi Carbonell, Joaquim Molas i Joan Ruiz i Calonja. Constitueixen un grup a part els historiadors, deixebles alhora de Ferran Soldevila i de Jordi Rubió, entre els quals sobresortiren Miquel Coll i Alentorn i Ramon Gubern.

A partir del 1951, la *Revista Valenciana de Filologia*, amb títol volgutament ambigu, es va afegir a les publicacions esmentades. D'altra banda, diverses revistes estrangeres fundades després de 1939 prestaren també especial atenció a Catalunya, sobretot els *Quaderni Iberoamericani*, de Giovanni M. Bertini, i *Filologia Romanza*, de Giuseppe E. Sansone, a més del més antic *Bulletin of Spanish (Hispanic) Studies* de Liverpool, fundat per E. Allison Peers.

El període 1939-1970 és pròdig en històries de la literatura. En citaré només unes quantes. Jordi Rubió i Balaguer, que ens ha deixat uns magnífics volums sobre la cultura catalana *De l'edat mitjana al Renaixement* i *Del Renaixement a la Decadència*, va emprendre a la *Historia general de las literaturas hispánicas*, dirigida per Guillem Díaz-Plaja, un estudi forçosament sumari, però complet i amb un gran nombre d'informacions de primera mà i d'observacions molt encertades, sobre la història de la literatura catalana de tots els temps, en el qual tenen un interès especial els capítols dedicats als segles XVII i XVIII, per als quals va rebre l'ajuda eficaç de Rosalia Guilleumas, de Josep Romeu i de Joan Ruiz Calonja, i els capítols que va poder redactar sobre el segle XIX, publicats pòstumament.

Joan Ruiz i Calonja va publicar el 1954 un resum d'*Història de la literatura catalana*, útil perquè fins aleshores era l'únic treball de síntesi complet, amb alguna aportació nova, però en conjunt poc personal i no gaire reeixit. Més important és el posterior manual d'història de la literatura catalana promogut per Josep M. de Casacuberta, del qual només es publicaren quatre volumets corresponents a la literatura antiga, a cura de Joaquim Molas i de Josep Romeu, didàctics i amb una visió personal dels problemes.

De molta més empenta que les històries de la literatura anteriors és la de Martí de Riquer, que Edicions Ariel van començar a publicar el 1964. En la seva primera edició —l'única que en aquest moment ens interessa— consta de quatre volums, els tres primers —fins al segle XVII— redactats per Riquer i el quart —dedicat al segle XVIII— escrit pel seu deixeble Antoni Comas. Aquesta magna obra, ben il·lustrada i ben presentada, volia donar una visió clara i assequible a tota persona cultivada, considerant en grans capítols els gèneres i les personalitats, des dels trobadors en endavant. Martí de Riquer fou professor de literatura catalana a Barcelona des del 1954 i més endavant va continuar ensenyant a la Universitat Autònoma de Barcelona, on va tenir un nombre considerable de deixebles, molts dels quals assistiren alhora als cursos paral·lels dels Estudis Universitaris Catalans, dels quals s'encarregaren Jordi Rubió i Balaguer, Joaquim Molas i altres; al mateix temps, Riquer va exercir molta influència des de l'Acadèmia de Bones Lletres, de la qual fou president i director del butlletí,

que aleshores assolí una gran qualitat. Al llarg de la seva fecunda vida, ha prestat una atenció especial a la literatura catalana i a la poesia occitana dels trobadors nascuts a Catalunya. Per això, la seva contribució a la *Història de la literatura catalana* no era un simple resum de coses sabudes, sinó que posava a contribució totes les seves recerques anteriors sobre la literatura medieval i les completava amb altres aportacions que representaven autèntiques novetats. Pel que fa a Antoni Comas, va obtenir la primera càtedra de literatura catalana que es va crear després de la guerra, a la Universitat de Barcelona (1965). Caldria esperar fins al 1971 perquè n'hi hagués una altra, aquest cop ocupada per Joaquim Molas, a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Pel que fa als estudis particulars i a les edicions de textos, ja m'he referit a la represa de la col·lecció «Els Nostres Clàssics», amb una orientació més decididament erudita i a vegades amb extensos pròlegs o epílegs, que compensaven la manca de revistes científiques en català, prohibides completament, tot i que, com ja he comentat, des de l'Institut d'Estudis Catalans, se'n van posar en marxa un parell, que anaren sortint a empentes i rodolons a causa de les dificultats de tota mena del moment, però que donaren fe de vida de la nostra cultura a l'interior i sobretot a l'estranger, on l'Institut tenia un bon nombre d'intercanvis, afavorits per la presència de R. Aramon i Serra a la Union Académique Internationale. Al costat d'«Els Nostres Clàssics», una col·lecció consolidada i que continua fins avui, no podem oblidar la «Biblioteca catalana d'obres antigues», una sèrie de bibliòfil dirigida per Pere Bohigas, conservador de la Biblioteca de Catalunya, que es va inaugurar el 1956 amb els *Miracles de la Verge Maria* editats per Bohigas mateix, gran coneixedor de la literatura medieval romànica.

La major part dels estudis d'aquests anys, en bona part escrits en castellà —sovint des de fora de Catalunya— o estrangers, corresponen a Ramon Llull i a Arnau de Vilanova. Poc abans de la guerra havia estat fundada a Mallorca la Maioricensis Schola Lullistica, animada per Francesc Sureda Blanes, que va aglutinar les recerques lul·lianes, primer a través dels *Studia monographica et recensiones* i, a partir del 1957, a través d'*Estudios Lulianos*, una revista fundada i dirigida durant molts anys pel successor de Sureda Blanes, Sebastià Garcias Palou, que més endavant serà anomenada *Studia Lulliana*, seguint la bona tradició de la institució. Fites importants del lul·lisme són la publicació de les *Obres essencials* de Ramon Llull, en dos grans volums de la «Biblioteca Perenne», amb pròlegs generals excel·lents, la celebració del primer Congrés lul·lístic de Formentor, amb aportacions d'interès, i l'edició de les obres llatines, que més endavant seria represa amb nova empenta pel Raimundus Lullus Institut de Friburg de Brisgòvia. En els estudis arnaldians van destacar sobretot Joaquim Carreras i Artau i Miquel Batllori, que va posar en solfa l'edició d'obres catalanes que Ramon d'Alòs-Moner havia deixat molt avançada quan va morir. Des de la Union Académique Internationale, d'altra banda, es va endegar un projecte d'edició de les obres espirituals, en llatí i grec, que va topiar amb moltes dificultats i que va causar l'enuig del pare Batllori, que no podia comprendre la manera de fer lenta i poc explícita del secretari general de l'Institut, R. Aramon i Serra, responsable del projecte.

La poesia medieval i la història han tingut conreadors molt meritoris. Assenyalem, per citar uns quants noms: R. Aramon i Serra, editor dels grans Cançoners —la important feina del qual, per moltes circumstàncies, ha restat incompleta i s'ha perdut en bona part—, Martí de Riquer —sens dubte el qui ha publicat més sobre els trobadors i sobre la poesia tardana medieval—, Pere Bohigas —editor sobretot d'Ausiàs March—, Miquel Coll i Alentorn —que va resoldre definitivament el cas Bernat Boades i que va publicar esplèndids treballs sobre la historiografia medieval— i Ramon Gubern, especialista en Pere III. Ferran Soldevila, en morir (el 1971) deixà molt avançada una edició divulgativa de les quatre grans cròniques, que fou enllestida per Miquel Coll i Alentorn, el qual ja havia publicat pel seu compte les cròniques de Desclot i de Muntaner. Durant els anys de la postguerra, des de l'Institut es va mirar de continuar l'edició de les cròniques catalanes que havia estat el gran projecte de la seva Secció Històrico-Arqueològica abans del 1936, però només es va aconseguir que Jordi Rubió enllestís una part del text i de les notes de Bernat Desclot (d'altra banda, Amadeu Pagès va publicar pel seu compte a Tolosa l'edició que havia preparat per compte de l'Institut de la crònica de Pere el Cerimoniós, amb algunes notes de Ramon d'Alòs-Moner).

Quant a la prosa medieval, no tan estudiada, citem almenys els treballs sobre el *Tirant* (de Riquer, Samuel Gili Gaya, William James Entwistle, Constantin Marinescu i Dámaso Alonso), sobre el *Curial* (de Giuseppe E. Sansone sobretot), sobre Bernat Metge (especialment de Martí de Riquer), sobre Eiximenis (de Sansone i del pare Nolasc del Molar) i sobre sant Vicent Ferrer (de Clovis Brunel, de Joan Fuster i de Riquer). Pensem encara en la matèria de Bretanya, estudiada per Bohigas i Riquer.

Tenen un interès ben especial —perquè toquen aspectes poc estudiats— les edicions i els treballs de Josep Romeu sobre teatre antic —complementats per l'útil tesi doctoral de Richard Donovan sobre teatre litúrgic— i sobre poesia de tipus tradicional.

Les aportacions sobre els segles XVII-XVIII i sobre els orígens de la Renaixença no han estat gaire abundoses, seguint la mateixa tònica de l'època anterior i en contrast amb el que passarà més endavant. Val la pena d'assenyalar les contribucions de Jordi Carbonell a la literatura del segle XVIII a Menorca (i més endavant també a Mallorca, al Rosselló i a Sardenya), les síntesis i els treballs monogràfics de Joaquim Molas, que en aquest període o més endavant tractarà de temes que van del segle XVI fins al segle XIX i que en algun cas entrarà en polèmica amb el doctor Jordi Rubió i Balaguer, el qual havia polemitzat igualment amb Martí de Riquer sobre el que llavors s'anomenava la «Decadència». Cal esmentar d'una manera ben especial l'estudi d'Enric Jardí sobre Antoni Puigblanch i sobretot els importants treballs de Josep M. de Casacuberta sobre *Lo Verdader Català* i sobre Jacint Verdaguer, d'un gran rigor i d'una utilitat enorme, especialment el magne *Epistolari de Jacint Verdaguer*, transcrit i anotat amb l'ajuda de Joan Torrent i Fàbregas.

Hauríem de parlar encara de la literatura científica, en la qual s'han destacat Lluís Faraudo, Josep M. Millàs-Vallcrosa i David Romano, i de la literatura folklòrica, a la qual han fet aportacions positives Joan Amades, Ramon Violant i Simorra i Josep Romeu.

L'aportació estrangera ha estat molt abundosa, sobretot, com he dit abans, en el camp lul·lià. La formació de joves estudiosos s'ha vist afavorida per l'exili (pensem en el cas de Joan Coromines a Xicago, de Josep M. Batista i Roca a Cambridge o d'Ignasi González Llubera a Belfast, bé que aquest darrer ja hi era abans de la guerra). Cal citar si més no la figura de Giuseppe Sansone, autor d'uns notables *Studi di filologia catalana*, que ha creat escola a la Universitat de Bari. No mancaren tampoc estudiosos als països germànics, on podem destacar especialment els deixebles de Germà Colón, que han treballat en edicions crítiques i en traduccions medievals. Hauríem de parlar també de la fundació de l'Anglo-Catalan Society, que ha promogut reunions i conferències sobre tema català quan a l'Estat espanyol no era possible d'organitzar-les. El 1968 es va organitzar a Estrasburg un col·loqui sobre català del qual sorgí un altre col·loqui, celebrat a Amsterdam el 1970, sobre llengua i literatura catalanes, que dugué a la creació, el 1973, de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, la qual ha reunit la major part d'estudiosos de l'interior i de l'exterior i que ha servit de lligam de les diverses associacions existents o fundades d'aleshores ençà: a més de l'Anglo-Catalan Society, la North American Catalan Society, l'Associazione Italiana di Studi Catalani, el Deutscher Katalanistenverband (abans Deutsch-Katalanische Gesellschaft) i l'Association Française des Catalanistes. Això i la mort del general Franco al cap d'uns quants anys van canviar radicalment el panorama, amb la incorporació de noves càtedres de literatura a les universitats dels Països Catalans i amb l'augment progressiu de professors i d'estudiants.⁵⁶

Cap al 1970, en tot cas, la situació dels estudis d'història literària a Catalunya no era gaire optimista, tot i que ja havia començat a millorar. L'única càtedra de llengua i literatura catalanes era —com ja hem comentat— a la Universitat de Barcelona, on el 1967 ja havia estat possible de constituir un Departament de Filologia Catalana. Des del 1969, Joaquim Molas començà classes de literatura a la nova Universitat Autònoma de Barcelona, on —com ja he assenyalat— guanyarà una càtedra el 1971. Com ha recordat recentment Jordi Melé, hi havia també un mínim d'ensenyament a diverses delegacions de les dues Universitats de Barcelona, i a la Universitat de València, on s'havia traslladat Manuel Sanchis Guarner, que no era ca-

56. Per a més detalls, vegeu el *Cuaderno de Norte dedicado a la lengua y literatura catalanas*, Amsterdam, gener-abril de 1970, amb articles d'Antoni M. Badia i Margarit (llengua), Josep Massot i Muntaner (literatura fins al segle XIX) i Joaquim Molas (literatura del segle XX). La meua contribució, augmentada i completada, donà lloc al volum *Trenta anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes (1950-1980)*. II. *La literatura (de l'Edat mitjana a la Renaixença)*, Barcelona, 1980, complementat al treball «Els estudis literaris entre el 1939 i el 1994», dins *Escriptors i erudits contemporanis. [Primera sèrie]*, p. 289-302. La bibliografia de bona part dels erudits citats —i de molts altres— es troba als diversos volums del *Repertori de catalanòfils* preparat per l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, aparegut dins els *Estudis de llengua i literatura catalanes* a partir de 1984. Vegeu també la síntesi de Jaume MEDINA, «La crítica literària i la història de la literatura», dins Joaquim MOLAS (dir.), *Història de la literatura catalana. Part moderna*, XI, Barcelona, 1988, p. 285-300.

57. Cf. MELÉ, «La literatura catalana a la Universitat. Esbós d'una història (II)», p. 103-105. Sobre Sanchis Guarner vegeu l'excel·lent biografia de Santi CORTÉS, *Manuel Sanchis Guarner (1911-1981). Una vida per al diàleg*, València-Barcelona, 2002.

tedràtic i que més aviat tenia un estatus precari.⁵⁷ Els Estudis Universitaris Catalans, que després de la guerra havien actuat sempre en la clandestinitat, eren poc coneguts i realitzaven una labor molt eficaç però alhora molt limitada. El mateix podríem dir de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, les publicacions i les sessions dels quals passaven gairebé desapercebudes, llevat d'un petit nucli de persones molt motivades.

Tot això donava poc estímul als joves que volien dedicar-se a aquest tipus d'estudis, que tenien molt poques sortides al davant i cap possibilitat d'obtenir borses o ajudes de qualsevol mena, llevat de les escasses que sortien de l'Institut d'Estudis Catalans, amb el patrocini d'Òmnium Cultural. Els llicenciats joves que, malgrat tot, volien dedicar-se a la literatura catalana es trobaven que, llevat de molt poques excepcions, no podien viure d'aquesta dedicació i havien de resignar-se a fer traduccions o altres treballs editorials, a donar classes a criatures o a opositar a una càtedra de castellà o de francès, o bé, en el millor dels casos, a anar per una temporada a un lectorat de l'estranger.

Aquesta situació, evidentment, era insostenible i intolerable, però en aquell moment era impensable d'augmentar el nombre d'universitats i d'implantar-hi estudis de literatura catalana, i menys encara de fer-ho als instituts de segon ensenyament. Ben aviat, afortunadament, les coses havien de canviar. Els problemes no desapareixerien, però en tot cas es crearien un munt de nous llocs de treball i augmentarien les possibilitats d'obtenir ajudes per redactar tesis i fins i tot per publicar-les un cop defensades.

En un congrés de cultura catalana clandestí, celebrat a Barcelona el desembre de 1964, on vaig tractar més o menys de la mateixa problemàtica que avui, posava en relleu que aleshores un dels problemes fonamentals amb què topava la investigació al nostre país era la manca d'organització, el poc contacte entre els erudits, afavorit per les circumstàncies, però fruit en bona part del nostre caràcter independent, i assenyalava que era urgent d'afavorir el treball en equip, en col·laboració lleial i constant, passant per damunt les nostres diferències i els nostres punts de vista personals. Per això, era de primera necessitat fer el màxim esforç per regularitzar el funcionament de les revistes, per crear una bibliografia al corrent —ja hi havia l'*Índice Histórico Español*, creat per Jaume Vicens i Vives, però no n'hi havia prou per seguir de prop l'estat de les recerques sobre literatura— i per donar a conèixer al gran públic el resultat dels nostres esforços.

D'aleshores ençà han canviat moltes coses i el panorama és radicalment diferent en la majoria d'aspectes, tot i que molts problemes continuen encara sense solucionar o han empitjorat aquests darrers anys, després d'una primera època d'optimisme. No em correspon, però, en aquest moment de referir-me als grans canvis que la nostra disciplina ha experimentat a partir dels anys setanta del segle xx, ni dels reptes que li planteja un futur incert des de molts punts de vista.